

Krešimir Peračković

[Za]što raditi u postindustrijskom društvu?: Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća

Alineja, Zagreb 2010., 208 str.

U drugoj polovici (kolovoz 2010) domaćoj, znanstvenoj i inoj javnosti predstavljena je knjiga znanstvenika mlade generacije Krešimira Peračkovića pod višeznačnim naslovom (Za)što raditi u postindustrijskom društvu, s podnaslovom Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća od izdavača Alinee, Zagreb.

Knjiga ima 208 stranica, od kojih je četiri stranice popis korištene literature, te 25 tablica i 33 slike. Naslovnica knjige je kreacija samog autora Krešimira Peračkovića, a prikazuje dvije ležaljke na suncem obasjanoj pješčanoj plaži kao idealnom mjestu dokolice modernog turističkog hodočasnika.

Osim znakovite naslovnice, zanimljiv i intrigantan je i naslov knjige *[Za]što raditi u postindustrijskom društvu?*. U uvodu knjige autor daje i objašnjenje navedenog naslova. Naslov sadrži tri pitanja koja si autor postavlja, odnosno naslov se može pročitati na nekoliko načina.

Prvo pitanje, što raditi u postindustrijskom društvu upućuje na “problem nestanka brojnih industrijskih zanimanja”. Zbog informatizacije proizvodnje i usluga, globalne ekonomije i investiranja u zemlje s jeftinom radnom snagom, a u hrvatskom kontekstu i zbog tranzicije nestaju mnoga zanimanja, a s njime i radna mjesta. (Peračković, 2010.:9)

Nadalje autor odgovara na drugo pitanje – Zašto raditi u postindustrijskom društvu? Peračković sugerira da to pitanje upućuje na problem nestajanja tradicionalnog poimanja rada kao dominantnog društvenog djelovanja u industrijskom društvu i nastajanja novih obrazaca djelovanja i zarađivanja.

Treće pitanje koje proizlazi iz kompleksnosti naslova “za što” raditi u postindustrijskom društvu propituje probleme “ne samo manjih plaća već i gubitaka prava radnika – i u bivšim zemljama blagostanja i u bivšim socijalističkim zemljama.” (Peračković, 2010.:9). Odnosno, kao posljedica neoliberalnog globalnog kapitalizma i djelovanja njegovih svjetskih agencija nestaje sigurnost zaposlenja, cjeloživotnog

Copyright © 2010 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

posla u istoj firmi kao i gubitak socijalnih beneficija prijašnjih generacija, ali uz uspostavljanje novih, "fleksibilnih" oblika rada. (Peračković, 2010.:9).

Posljednje pitanje koje se postavlja u naslovu izvedeno je iz brisanja riječi "što" iz naslova, te ostaje samo riječ "zaraditi" u postindustrijskom društvu što ukazuje na problem sve manjih zarada u odnosu na prethodna vremena, te stoga neki traže dodatne izvore zarade, dok dugi, pretežito visoko kvalificirani ostvaruju i veće zarade, čak se i bogate.

Tekst knjige je podijeljen u 5 poglavlja. Prvo poglavlje nosi naslov "Temeljni društveni procesi koji utječu na promjene u podjeli rada". Poglavlje prikazuje pregled klasičnih teorija o paradigmatičkom mjestu društvenih znanosti, a to je podjela rada. Pregled teorije počinje s Adamom Smithom i njegovim temeljnim obilježjima podjele rada. Tekst tog poglavlja počinje s podsjećanjem na činjenicu da je Adam Smith prvi upotrijebio pojam "društvena podjela rada", odnosno u naslovu Smithovog djela "Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda" poglavlja nose naslove "O podjeli rada", "O načelu koje uzrokuje podjelu" i "Podjela rada je ograničena opsegom tržišta". U daljnjem tekstu autor ističe temeljne i najvažnije teze o podjeli rada na kojima Smith gradi ekonomsku teoriju paradigmatičkog značaja, te ističe da je ta Smithova podjela rada pokazatelj napretka neke zemlje i glavni uzrok ekonomskog sustava koji vodi do obilja. Peračković piše: "Smith, dakle, naglašava (isključivo) razvijenu dimenziju podjele rada" (Peračković, 2010.:5). Autor nakon toga prelazi na teoriju Karla Marxa i njegovu analizu načela i oblika podjele rada te ističe bit njegovog pristupa. Karl Marx naglašava, s jedne strane, ulogu tehničkog razvoja koji dovodi do specijalizacije, te nestajanje starih, a nastanka novih zanimanja, a s druge strane, do regresivnih i deintegracijskih pojava uzrokovanih podjelom rada (Peračković, 2010.:18). Po logičnom slijedu autor u daljnjem tekstu analizira udio Emila Durkheima o podjeli rada koji sistematizira uzroke i funkcije podjele rada. Peračković ističe kako je za Durkheima podjela rada ključni čimbenik moralne integracije u modernim industrijskim društvima i ona je ta koja svoje pripadnike čini međusobno ovisnima (Peračković, 2010.:23).

Sljedeća u nizu klasičnih teorija jest ona Herberta Spencera za kojeg je podjela rada čimbenik društvene evolucije i procesa integracije. Peračković ističe da je Spencerov pristup srodan Durkheimovom, jer kod obojice je podjela rada čimbenik organske solidarnosti.

Posljednji teoretičar u tom nizu je Max Weber i njegova distinkcija ekonomske, tehničke i društvene podjele rada te njegova značajna definicija pojma zanimanje kao ishodište pojma profesija. Autor objašnjava kako Weber u svom kapitalnom djelu "Privreda i društvo" određuje podjelu rada. Kao prvo, Weber umjesto podjele rada koristi sintagmu podjela poslova i službi, jer po njemu menadžerski poslovi ne potpadaju pod pojam rada. Razlikujući izraze "poslovi i službe" i "rad" razvio je pojam "zanimanje" i "struktura zanimanja" te time uspostavio koncept socio-profesionalne strukture temeljene u sociologiji rada i profesija. Weber razlikuje tri tipa podjele rada, kao što je već navedeno: ekonomski, tehnički, društveni. Ekonomska

podjela uključuje menadžerske poslove kao one koji daju upute za posao i radne kao one koje se vrše prema uputama.

Kombinacijom navedenih tipova stvara se specifična jedinica djelovanja, a to je zanimanje definirano kao: "Pojam zanimanja koje se primjenjuje na vrstu specijalizacije, specifikacije i kombinacije funkcija koje obavlja pojedinac po čijoj osnovi mu je kontinuirano omogućeno dobivanje prihoda ili zarada" (Peračković, 1978.:140).

Peračković zaključuje da se može reći da je Weber na neki način ujedinio glavne elemente prethodnih autora definiranjem navedenog pojma zanimanje. (Peračković, 2010.:26)

Nakon ovog vrlo sistematičkog i sintetiziranog uvoda o klasičnim temeljima podjele rada Peračković predstavlja i koncepte marketizacije društva Karla Polanyija te koncept tehničke modernizacije društva Ivana Rogića, kao dva ključna čimbenika promjena u podjeli rada. Na kraju autor se dotiče pojma "tercijarne potrebe" Jeana Fourastiea.

Po Peračkoviću Polanyeva teorija ukazuje na radikalnu transformaciju društvene uloge ekonomskog djelovanja koja je "izokrenula odnos društva i ekonomije te da je jedno fiktivno načelo temeljni pokretač svih društvenih promjena u zadnjih nekoliko stoljeća. Društvo je postalo privjesak tržištu i to je ishod svih promjena, a država je, kao agencija pripadnika nekog društva izgubila svoju funkciju i postala puki servis globalnih centara financijske moći." (Peračković, 2010.:34).

Slijedeći osnovnu ideju knjige Peračković u daljnjem tekstu interpretira veoma sofisticirane teze uglednog domaćeg sociologa Ivana Rogića iz knjige "Tehnika i samostalnost" koja se bavi osnovnim uporištima treće modernizacije isto tako domaćeg hrvatskog društva. Peračković ukazuje kako je Rogić, govoreći o tehničkoj subjektivnosti kao onoj koja je "sastavljena od mrtvog materijala tehničkih ugovora, koji značenjski žive" (Peračković, 2010.:37), koja se stalno razvija i preobražava socijalni svijet te na kraju dovodi do neželjene posljedice – zaključio da stroj počinje diktirati uvjete društvenog života. Dogodio se apsurd – težeci za apsolutnom autonomijom čovjek ju je trajno izgubio.

Na kraju prvog poglavlja Peračković se dotiče Jeana Fourastiea i njegovog isticanja značaja utjecaja tehničkih čimbenika na promjene u socio-profesionalnoj strukturi od primarnog do tercijarnog sektora. U fazi učinka te mehanizacije svaki čovjek ima potrebu za dvoje do troje ljudi koji za njega čine poslove, dok danas te poslove i te ljude potiskuje tehnologija.

Drugo poglavlje pod naslovom "Proces tercijalizacije i ekonomija usluga" posvećeno je prikazu ekonomskih teorija Fishera, Clarka i Rostowa koji su odredili podjelu gospodarstva na tri sektora - primarni, sekundarni i tercijarni, a koje kako ističe autor treba pripisati Fisheru, a ne Rostowu kao što je uobičajeno (Peračković, 2010.:46). Clark i Rostow su tu izvornu Fisherovu teoriju kasnije produbili. Npr.

Clark je ekonomski rast tumačio kao stopu prijelaza radne snage iz jednog sektora u drugi. Peračković ističe da se tek u novijim studijama izdvaja tzv. kvartalni sektor (zdravstvo, obrazovanje, kultura, znanost i informacije), te kvintarni u koji ulaze poslovi uprave i sigurnost (Peračković, 2010.:47). U ovom dijelu knjige je još potrebno posebno izdvojiti ilustracije primjera tehničkih usluga kao zamjene za ljudski uslužni rad dosjetljivo ilustriranje originalnim fotografijama samog autora. Fotografije prikazuju bankomat, aparat za naplatu parkiranja, aparat za proizvodnju toplih napitaka, te samoposlužni aparat za prodaju upakiranih prehrambenih proizvoda i hladnih napitaka. Ta četiri aparata danas već u općoj upotrebi zamjenjuju više ljudi i institucija (banku, bankovnog činovnika i evidenciju, službenika na parkiralištu, kafeteriju i njenog barmena, konobara, prodavačicu prehrambenih proizvoda te blagajnike) (Peračković, 2010.:65-68).

U trećem poglavlju Peračković posebnu pažnju i prostor posvećuje prikazu temeljnih obilježja postindustrijskog društva Daniela Bella, njegovog tumačenja značenja "postindustrijsko", obilježja postindustrijskog društva, dimenzija tehnološke promjene, revoluciju u materijalima te shemu društvene promjene od industrijskog prema postindustrijskom društvu.

Na kraju poglavlja prikazuje se polarizacija podjele rada u društvu usluga prema radnicima autora Macdonald i Shiriani te njihovo ukazivanje na problem diskriminacije u području usluga i menadžmentske manipulacije. Najzanimljiviji i najinovativniji dio ovog poglavlja je sam kraj gdje je ponuđen "predložak za moguću sociološku teoriju o društvu usluge u postindustrijskom društvu" (Peračković, 2010.:127).

"Društvo usluga – sociološki koncept podjele rada u postindustrijskom društvu" je naslov četvrtog teorijskog poglavlja koje je posvećeno prikazu dva pristupa uslugama iz novije sociološke literature. To su pristupi Ilerrisa koji daje analizu nastanka društva usluga, te Hankesa koji razvija koncept uslužno-industrijskog društva koristeći podatke o potrošnji. Drugi dio ovog poglavlja bavi se analizom radnog procesa unutar informacijske paradigme nezaobilaznom teorijom Manuela Castella koja daje shemu nove strukture zanimanja. Osobito zanimljiv dio prikazane knjige jest njeno peto poglavlje koje je empirijskog karaktera a prikazuje istraživanje "Promjene u socio-profesionalnoj strukturi radno aktivnog stanovništva kao pokazatelj promjena u društvenoj podjeli rada".

Prvo, autor distingvira pojmove podjele rada i socio-profesionalne strukture ističući da to nisu sinonimi iako se često kao takvi koriste. Za razliku od podjele rada koja je podjela poslova u "radnoj skupini" na mikro razini, na makro razini znači podjelu djelatnosti i zanimanja. Socio-profesionalna struktura osim takve horizontalne podjele poslova uključuje i vertikalnu stratifikacijsku dimenziju rada koja uključuje obrazovni i ekonomski status te količinu moći koju neki posao omogućuje.

Autor također ističe da, iako se navedeni pojam socio-profesionalne strukture često koristi u sociološkim istraživanjima zapravo nije moguće utvrditi njegov izvor

jer nije naveden u sociološkim tekstovima pod tim nazivom. Peračković stoga navedenu sintagmu određuje kao racionalni kontekst (Peračković, 2010.:129), te tumači njene dijelove. Dakle, profesiju i strukturu određuje pojedinačno dajući time cijelom konstrukt izuzetno precizni smisao. Nakon minuciozne semantičke i etimološke analize navedenih termina autor zaključuje sljedeće: "Socioprofesionalna struktura označuje onaj dio društvene strukture nastale društvenom podjelom rada (socijalnom, ekonomskom i tehničkom) iz koje proizlazi tipologija i klasifikacija djelatnosti (prema kojima se dijele grane gospodarstva), klasifikacija zanimanja i položaja u zanimanjima (što također uključuje i opis radnih aktivnosti, radnih uvjeta i osobina koje su važne za neko zanimanje, uz specifično školovanje) i koje zahtijeva primjerene obrazovne institucije" (Peračković, 2010.:131-132).

Nakon obimnih rezultata empirijskog istraživanja Peračković ističe nekoliko izuzetno važnih zaključaka za hrvatsko društvo, nazivajući ga "servis na periferiji". Autor zaključuje: "Pred hrvatskim je društvom ulazak u novu integraciju. No sve se više u javnosti očituje da već samo postavljanje akademskog pitanja o eventualnim, mogućim negativnim posljedicama na lokalnoj razini, sasvim dobronamjernom i neutralnom istraživaču priskrbljuju etiketu konzervativnog, nazadnjačkog pa čak i nacionalističkog, jer s političkih pozornica bilo lijevih ili desnih skepse ne smije biti jer nas čeka 'novi rajski vrt'. Ostaje tek izazov budućim istraživačima (ako uopće nađu financijere za to) da istražuju razvojne i regresivne posljedice utapanja hrvatskog društva u novu unitarnu državu, novo carstvo i dalje promjene u podjeli rada čiji ishod može ići u dva smjera: prema proklamiranom društvu znanja ili prema statusu jeftinih usluga na periferiji" (Peračković, 2010.:201)

Prikazana knjiga zaslužuje pozornost iz više razloga. Prvo, i već navedeno, jest zanimljivost, duhovitost i znakovita višeznačnost naslova koji intrigira te lakonski ukazuje na problematiku knjige. Naslov, svojom rječitošću bez riječi, prate isto tako već navedene i opisane ilustracije strojeva koji su potisnuli čovjeka i njegov rad i usluge, zajedno sa svim atributima koje su pratili takav rad, kao što su uslužnost, ljubaznost i ono najvažnije a to je ljudska komunikacija.

Treće, ali ne manje važno, jest valorizacija i revaloriziranje u zaborav potisnute Bellove sociološke teorije.

Četvrto i najvažnije jest primjena navedenih temeljnih teorijskih koncepata u istraživanju hrvatske sfere rada i profesija kao realne podloge za argumentiranu brigu oko budućnosti istih u Hrvatskoj. Sukladno navedenome, tekst Krešimira Peračkovića zaslužuje svaku pažnju prvenstveno studentske populacije kojoj je knjiga namijenjena, kao i znanstvene i ine javnosti, te predstavlja vrijedno znanstveno i nastavno štivo koje obiluje podacima kako empirijskog tako i teorijskog sadržaja i je stoga preporučljivo za čitanje vrlo širokom krugu.

Konstanca Korenčić Kampl